

---

## ESTETIKA A ETIKA ANDREJA MOJŽIŠA

---

Postoj človeka voči hercovi má dva póly: jeden je nadradený a nedôverčivý, ten druhý vychádza zo závidi. Tento postoj nie je nič nové pod slnkom: oba póly sú súčasťou našej trvalej reflexie a fascinácie herectvom od jeho pradávneho briedzenia a zrodu pred viac ako 2500 rokmi, keď sa divadlo začalo formovať z antických dionýzií.

Ludská nadradenosť a nedôverčivosť voči herectvu sú plodom stáleho nastoľovania otázky: Kto si? Kto si ty, ktorý hovoríš, že si Orestes – aj keď dám krk na to, že Orestes nie si? A keď povieš, že si Sir Laurence Olivier alebo Andrej Mojžiš, môžem ti veriť, keď si ešte pred chvíľkou tvrdil, že si princ dánsky? Bude v tom akési „vystráhanie rožkatého“ – lebo už cirkevní otcovia nás učili, že v herectve a divadle je čosi, čo nie je v súlade s veľkým poriadkom tohto sveta – niečo nepravé, falošné, nejaký mam a klam, slovom, niečo porobené.

Ten druhý pól sa dotýka pocitu závidi. Nejde ani tak o slávu, ktorou ľudia zahŕňajú hercov, všetok ten lesk a pozlátku sveta, ale vedomie, že herec sa vo chvíľach svojho kumštu dotýka sfér, ktoré obyčajnému smrteľníkovi zostávajú neznáme: ten kúsok božského, ktorého sa dotkne herec počas svojho prechodu, keď prestáva byť civilným Mojžišom a stáva sa na javisku biblickým Áronom. V tom prechode je niečo posvätné, nadzmyslové, niečo, čo je vyárendované len pre vyvolených – pre hercov – a to im závidíme.

Andrejovi Mojžišovi sme závideli vždy, lebo sme cítili, že keď Pán Boh delil talent, pri ňom preukázal, aký vie byť štedrý. Onoho 16. októbra 1925 v Kremnici jedno novonarodené dieťa dostalo do hrdla zlato (keď už tá Kremnica leží na zlate), cit do srdca (keď už je tá Kremnica v srdci Európy) a drinu ako osud (keď už je tá Kremnica na Slovensku). A tento dar Boží, herecký talent, Andrej Mojžiš posvätil v duchu svojho biblického mena: sformoval z neho vieru, kódex i krédo, sformoval desať prikázaní herectva – nielen pre seba, ale pre celý cech. Napísal na svoje dve herecké tabule, že divadlo je sviatosť a herectvo služba, že okrem divadla nebudeš slúžiť nikomu, ani keď ti budú chrbticu lámať, že dar, ktorý si dostal, nezabiješ v sebe v mene pomínelých ideálov, že nescudzoložíš s prchavou mocou, ani slávou-poľnou trávou. Že aj keď vieš, že človek kvitne ako poľný kvet, na javisku vždy musíš stáť ako prepevný hrad.

Učňovský vek zvládnutia týchto zákonov si Andrej Mojžiš vydrel doma, v Kremnici, a v neďalekej Bartošovej Lehôtke. Na tovarišskú púť odišiel do Prahy, do Armádneho umeleckého súboru Víta Nejedlého. A keď sa stal majstrom-hercom, toto vyznanie zo svojich dvoch dosiek prikázaní začal hlásať na doskách, ktoré znamenajú svet. Najviac na tých zvolenských – od roku 1953. Mercutio, Pantalone, Vronskij, Jupiter, Tesnošil, Don Juan i Don Quijote, Eugen Filadelfi... A tak – do radu. Rovných stopäťdesiat postáv. Od Veselova po Dedka-Anjela. Od roku 1953 do roku 2006. To

zlato v hrdle – pretože je zlato – nehrdzavelo, len získavalo na noblesnej patine; to srdce – pretože mladlo – cítilo stále viac pocit sveta. Len tá práca sa menila: z potreby sa čoraz viac premieňala na radosť.

Obecenstvo ho milovalo, kritika o ňom písala s uznaním: „Vo všetkých týchto typových a žánrových polohách jeho herectvo vyspelo do neobyčajne pôvodnej výraznej podoby, vyznačujúcej sa inteligenciou, decentnosťou a presnosťou výrazu i mužným postojom.“<sup>1</sup> A hlásal Andrej Mojžiš toto svoje vyznanie aj vo filmoch – vrátane tých našich najznámejších: *Drak sa vracia*, *Dáždnik svätého Petra*, *Sokoliar Tomáš* a desiatkach ďalších. A odborná verejnosť znovu uznala: „Civilný, rezervovaný, náznakový výkon vyústil do jasnej, nevtieravej výrazovosti a stal sa pozitívnym symbolom vôle, pracovitosti, cieľavedomosti a mravného príkladu zápasu so svetom aj sebou samým.“<sup>2</sup>

Zápas so svetom aj sebou samým! Nie je toho akosi veľa? Ak aj človek dokáže zvíťaziť nad svetom – kto je víťazom v boji so sebou? Má človek šancu zvíťaziť v takomto boji? A ak nie je dôležitý víťaz ale boj – ako to zahrá herec? V tom jedinom neopakovateľnom, efemérnom okamihu, v ktorom z pohodlia diváckej tmy dokážeme spoznať, že človek zvädzal boj so svetom i sebou samým – aj keď nemal šancu vyhrať. Takýto boj zvykli sme si vnímať ako naše mravné bytie. A my sme spoznali, že Andrej Mojžiš je symbolom mravného príkladu. Premena človeka na symbol mravného príkladu je viac ako premena herca na postavu. Druhú premenu označujeme za umenie, tú prvú za etiku. A ten, ktorý dostane do vienka kremnické zlato, srdce i údel práce, spája v sebe oboje.

Andrej Mojžiš so svojimi dvomi drevenými doskami morálnej zmluvy o herectve priviedol nás, svoj vyvolený národ, k plodným poliам slasti, ktorú sme si zvykli označovať ako krása – krása je našou zasľúbenou zemou kanaánskou. Každý večer sa na divadelnom javisku odohráva zázrak: Andrej Mojžiš sa mení na niekoho iného a jeho etika sa mení na estetiku. A za tento zázrak nie sme k nemu nedôverčiví, skôr sa prikláňame k tomu druhému pólu: trochu mu na tom biľagu Božom závidíme.

A preto Ťa chválím, Andrej Mojžiš. Laudo Te!

**Michal Babiak**

*Úryvky z textu odzneli ako laudatio na Andreja Mojžiša pri príležitosti preberania Ceny predsedu Národnej rady Slovenskej republiky za rozvoj kultúry a humanitného vzdelávania, 19. novembra 2015 v Bratislave.*



Ladislav Ballek – Ondrej Šulaj: *Agáty*. Andrej Mojžiš (Eugen Filadelfi). Réžia Michal Babiak. Divadlo J. G. Tajovského Zvolen, premiéra 27. 10. 2000. Foto archív autora. Snímka Michal Tokár.

<sup>1</sup> In *Encyklopédia dramatických umení Slovenska, 2. diel, M – Ž*. Bratislava : VEDA – Vydavateľstvo SAV, 1990, s. 74.

<sup>2</sup> Tamže.